

Historia regionu

Autor: Agnieszka Piotrowska

Śląsk Cieszyński w ostatnim tysiącleciu zmieniał wielokrotnie przynależność państwową i granice. Należał do państwa polskiego, czeskiego i austriackiego. Istniały tzw. państwa stanowe, m.in. w Wodzisławiu, Pszczynie, Boguminie, Bielsku i Bytomiu. W IX w. Śląsk prawdopodobnie należał do Państwa Wielkomorawskiego, a w X w. do czeskich Przemysłidów. Plemiona śląskie zostały wymienione w Geografii Bawarskiej (Ślężanie, Dziadoszanie, Głupie Głowy (Lupiglaa), Opolanie i Gołęzycy; informacja o Trzebowianach i Bobrzanach jest późniejsza i wywodzi się z tzw. dokumentu praskiego z 1086 r.). Tereny dzisiejszego Śląska Cieszyńskiego na przełomie X i XI w. znalazły się pod panowaniem Piastów, a w latach 30. XI w. zostały utracone na rzecz czeskiego księcia Brzetysława. W 1050 r. Kazimierz I Odnowiciel odzyskał część ziem śląskich, ale dzisiejszy Śląsk Cieszyński została pod panowaniem czeskim (Koźle, Racibórz, Karniów, Opawa, Cieszyn). Bolesław Krzywousty na początku XII w. zajął większość utraconych ziem śląskich (Koźle, Racibórz) z wyjątkiem ziemi opawskiej (Opawa, Karniów, Głubczyce), która została wcielona do Moraw. Wówczas rozpoczęła się niemiecka kolonizacja na Śląsku. Rozdrobnienie dzielnicowe zdecydowało o losach tego regionu, gdyż potomkowie Bolesława Krzywoustego w bratobójczych walkach szukali pomocy na zewnątrz i uzależnili się w ten sposób od władców czeskich i niemieckich. Próby jednoczenia Śląska w XIII wieku udaremniły właśnie między Piastami i najazd Mongołów (śmierć Henryka Pobożnego na Legnickim Polu). Po śmierci Władysława Opolskiego (1281/1282) księstwo zostało podzielone między jego synów – w ten sposób powstały księstwa bytomskie, opolskie, raciborskie i cieszyńskie (1290) ze stolicą w Cieszynie. Księstwem cieszyńskim władał najstarszy syn Władysława Opolskiego, Mieszko, który stał się założycielem linii Piastów cieszyńskich, panującej do 1653 roku. Teren księstwa obejmował obszar pomiędzy rzekami Ostrawicą na zachodzie i Sołą na wschodzie. Drugim ważnym miastem po Cieszynie był w księstwie Oświęcim. Około 1315 roku księstwo zostało podzielone na część cieszyńską i oświęcimską (wzdłuż rzeki Białej) pomiędzy synów Mieszka. Wraz z wyborem Waława II Przemysłidy na króla Polski na Śląsku umocniły się wpływy czeskie. Książę bytomski złożył jako pierwszy hołd lenny królowi czeskiemu, Janowi Luksemburskiemu, by następnie dostać od niego swoje ziemie w lenno (1289); kolejni książęta, także cieszyński Kazimierz I, uczynili to w 1327 r. Od tego czasu księstwo cieszyńskie było lennem Korony Czeskiej, lecz zachowało znaczną od niej niezależność. Królowie czescy zrzekli się praw do korony polskiej, a Kazimierz Wielki – uwikłany w konflikt z Zakonem Krzyżackim – oddał Śląsk (poza księstwami świdnickim, jaworskim, ziebickim i biskupim nyskim) we władanie Korony św. Waława (pokój w Namysłowie 1348). W 1372 r. król Ludwik Andegaweński zrzekł się ostatecznie tej dzielnicy na rzecz Luksemburgów. Od tego czasu znajdowała się ona w niemieckiej strefie wpływów politycznych i kulturowych. {smoothgallery image=F7605.jpg&title=Kamienice przy rynku w Skoczowie&caption=Kamienice przy rynku w Skoczowie}Księstwo cieszyńskie rozwijało się prężnie w XIV i XV wieku, powstało wówczas wiele miast i wsi. Do najważniejszych poza Cieszynem należały Bielsko, Frydek, Frysztat i Skoczów. Rozwój osadnictwa wiązał się z napływem ludności niemieckiej. Za rządów Przemysława Noszaka piastującego ważne urzędy w cesarstwie księstwo cieszyńskie było jednym z najważniejszych księstw śląskich. Położenie na drodze handlowej pomiędzy Morawami i Czechami a Krakowem dodatkowo wpływało na jego rozwój. Niedługo po tym, jak Władysław Jagiellończyk zasiadł na tronie czeskim (1471), Śląsk znalazł się pod władzą Jagiellonów (1490-1526). Po śmierci Ludwika Jagiellończyka, króla Czech i Węgier (1526), na mocy układu o dziedziczeniu zawartego między Habsburgami a Jagiellonami, Królestwo Czech wraz ze Śląskiem objął Ferdynand I Habsburg. Pod koniec XVI wieku wydzielono w księstwie cieszyńskim państwa stanowe niższego rzędu: bielskie (w 1752 przekształcone w księstwo), frysztańskie i frydeckie, co wiązało się z zadłużeniem majątku książęcego i przejściem jego części w prywatne ręce. W czasie reformacji śląscy mieszczaństwo masowo przechodzili na luteranizm. W 1545 roku książę cieszyński Waław III Adam uznał luteranizm za religię państwową. Kiedy w 1610 roku Adam Waław przeszedł na katolicyzm, a w rok później złożył hołd lenny Habsburgom, w księstwie rozpoczęła się kontrreformacja. Od XIV do XVII wieku wygasły wszystkie linie śląskich książąt piastowskich, co spowodowało, że ich dotychczasowe dziedziczne ziemie przejęła Korona Czeska. Po śmierci księżnej Elżbiety Lukrecji (1653) Habsburgowie objęli w bezpośrednie władanie piastowskie księstwo cieszyńskie. W 1653 roku powołano Komorę Cieszyńską (zaczęła działać od 1654), która oznaczała scalone cieszyńskie majątki należące do Habsburgów oraz była oficjalną nazwą administracyjną (do 1918 roku). W skutek wojny trzydziestoletniej księstwo cieszyńskie zostało demograficznie i gospodarczo zniszczone, nie rozwijało się również pod rządami Habsburgów, którzy oprócz wydawania dekretów kontrreformacyjnych oraz czerpania zysków z działalności Komory Cieszyńskiej (z siedzibą we Wrocławiu), nie interesowali się regionem. Śmierć Karola VI, ostatniego męskiego potomka austriackich Habsburgów (1740), stała się przyczyną wojny sukcesyjnej – Prusy zajęły Śląsk poza księstwami: cieszyńskim, opawskim i karniowskim, z których Habsburgowie utworzyli prowincję Śląsk Austriacki. Był to początek niezależnego od reszty Śląska rozwoju kulturowego i gospodarczego księstwa cieszyńskiego. Po I rozbiórce Polski do Austrii przyłączono graniczącą z księstwem Galicję, co miało duży wpływ na rozwój gospodarczy księstwa. W 1772 roku

książę Albert Sasko-Cieszyński wybudował hutę żelaza w Ustroniu, co zapoczątkowało rozwój przemysłu ciężkiego w księstwie. Rozpoczęto też budowę tzw. drogi cesarskiej z Wiednia do Lwowa. Rozwijała się też oświata, gdyż w 1774 roku wprowadzono w księstwie obowiązek szkolny. W 1802 roku powstało w Cieszynie publiczne muzeum założone przez ks. Leopolda Szersznika. W 1782 r. Ziemię Cieszyńską połączono z Morawami i stworzono tzw. gubernium (ze stolicą w Brnie), przyczyniło się to do wzrostu wpływów czeskich na tym terenie. Gubernium Morawsko-Śląskie zostało podzielone w 1849 r. na dwie samodzielne jednostki administracyjne – morawską i śląską, która obejmowała Śląsk Cieszyński i Opawski (z siedzibą w Opawie). Na Ziemi Cieszyńskiej utworzono powiaty bielski, cieszyński i frysztacki oraz sejm i rząd krajowy. {smoothgallery image=F7606.jpg&caption=Ulica w Skoczowie&title=Ulica w Skoczowie}W czasie Wiosny Ludów zniesiono pańszczyznę i wprowadzono równouprawnienie wyznań, rozpoczęły się wówczas tworzyć ruchy narodowościowe na Śląsku Cieszyńskim. Wtedy powstało pierwsze polskie pismo na Śląsku Cieszyńskim – „Tygodnik Cieszyński”;, późniejsza „Gwiazdka Cieszyńska”. Księstwo cieszyńskie rozwijało się w XIX wieku gospodarczo – przemysł sukieniczy w Bielsku, górnictwo w Karwinie i Polskiej Ostrawie. W połowie wieku zbudowano kolej żelazną do Bogumina, którą następnie przedłużono do Krakowa. Później powstały linie łączące Bogumin z Cieszynem, Żylinem i Koszycami oraz Frydek z Cieszynem, Skoczowem i Bielskiem. W 1907 roku języki polski i czeski uznano za urzędowe w księstwie cieszyńskim. Kiedy przeprowadzono spis ludności (1910) okazało się, że na Śląsku Cieszyńskim mieszka 434 tys. ludzi, z czego 55% (ok. 234 tys.) stanowią Polacy, 27% (ok. 116 tys.) Czesi, a 18% (ok. 77 tys.) - Niemcy. Za wyznacznik narodowości uznano język, jakiego ludzie używali na co dzień. Po zakończeniu I wojny światowej monarchia Habsburgów przestała istnieć. W październiku 1918 roku utworzono Radę Narodową Księstwa Cieszyńskiego, która miała przejąć władzę w księstwie. W dniach 31.X/1.XI.1918 r. w wyniku bezkrwawego zamachu wojskowego Rada Narodowa przejęła oficjalnie władzę z rąk austriackich. Nazwy księstwo cieszyńskie używano do 1920 roku. Rada Narodowa zawarła porozumienie z polskim Złotym Narodnim Wyborem pro Sleszsko (5 XI), w którym ustalono przebieg przyszłej polsko-czechosłowackiej granicy na zasadach etnicznych (76% obszaru księstwa dla Polski). Podział ten był zgodny z oczekiwaniami strony polskiej, jednak strona czechosłowacka zgłaszała pretensje do całego Śląska Cieszyńskiego, powołując się na wielowiekową przynależność tych ziem do Królestwa Czech. W styczniu 1919 roku oddziały czechosłowackie wykorzystały uwikłanie Polski w wojnę z Sowiecami i przekroczyły wyznaczoną linię demarkacyjną. Obrona polska zatrzymała je na Wiśle. W lutym w Paryżu podpisano porozumienie, w którym Śląsk Cieszyński podzielono na nowych zasadach wzdłuż linii kolei koszycko-bogumińskiej. Wojna ta zaważyła na stosunkach polsko-czechosłowackich w międzywojniu. Dnia 28 VII 1920 roku Rada Ambasadorów w Spa rozstrzygnęła spór między Polską a Czechosłowacją, której przyznano tereny na lewym brzegu Olzy (1280 km² z 295 tys. osób), Polsce zaś na prawym (1002 km² z 139 tys. osób, w tym 61% Polaków, 31% Niemców i 1% Czechów). Po stronie czechosłowackiej pozostała bardziej uprzemysłowiona część Śląska Cieszyńskiego i ważna linia Bogumin-Jabłonków. Polski Śląsk Cieszyński połączono z ziemiami Górnego Śląska przyznanymi Polsce po plebiscycie i powstaniach śląskich. W ten sposób powstało Autonomiczne Województwo Śląskie (4216 km², 1295 tys. mieszkańców) z własnym sejmem, konstytucją i skarbem. W październiku 1938 część czechosłowackiego Śląska Cieszyńskiego (tzw. Zaolzie) została zajęta przez Polskę (do linii demarkacyjnej ustalonej w 1918 roku). Później Śląsk Cieszyński został wcielony do III Rzeszy. W 1945 przywrócono stan sprzed 1938.

Lech Szaraniec, Górny Śląsk, Warszawa 1997. Zbigniew Makiela, Górny Śląsk, Warszawa 1999. F. Popiołek, 1950, Urbarze – najważniejsze źródło historyczne do badania stosunków społecznych na Śląsku Cieszyńskim, Zwrot 12, 3-5. Śląsk Cieszyński u zarania polskiej i czechosłowackiej niepodległości 1918-1920, 1999, red. K. Nowak, Cieszyn. S. Zahradnik, 1992, Polacy na Zaolziu 1920-1990. Krótki szkic historyczny, [w:] Zaolzie 1992, 3-16.

Fotografie: Magdalena Skibniewska